

حقوق کودک

ضرورتی برای کمک به رشد و سلامت کودک

گردآوری: فاطمه قاسم‌زاده
روان‌شناس کودک

مقدمه

به‌خوبی ایفا کنند که از رشد و سلامت کافی برخوردار باشند. از آنجا که کودکان ارزشمندترین سرمایه‌های انسانی هر کشورند، تحقق حقوق آنان نه تنها سلامت جسمی و روانی آن‌ها را سبب می‌شود، بلکه در رشد و توسعه جامعه نیز اثرگذار است. به همین علت، توجه به سال‌های اولیه کودکی یکی از معیارهای توسعه هر جامعه محسوب می‌شود.

- کودکان به سبب شرایط سنی خود بسیار آسیب‌پذیرند و به همین دلایل نیز نمی‌توانند از حقوق خویش دفاع کنند و این وظیفه ما بزرگسالان است که در تدوین و تحقق حقوق آنان مشارکت کنیم. در واقع، برخلاف این ضرب‌المثل که «حق گرفتنی است»، در مورد کودکان، به دلایل بالا، حق دادنی است و آنچه حق کودکان است، وظیفه و مسئولیت ما بزرگسالان است.

- کودکان به قوانین خاص خود نیاز دارند؛ بر اساس پژوهش‌های روان‌شناختی، تفاوت کودکان با بزرگسالان، تفاوت کمی نیست بلکه کیفی است. ویژگی‌ها، نیازها و خواست‌های کودکان در همه ابعاد رشد با بزرگسالان متفاوت است و این تفاوت امری طبیعی است. به همین علت،

مفهوم حق در علوم مختلف از جمله روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، حقوق و ... متفاوت و درعین حال مرتبط است. این مفهوم شاید بیشترین ارتباط را با روان‌شناسی به‌ویژه روان‌شناسی رشد یا کودک داشته باشد. در واقع، می‌توان گفت حق نیازی است که اگر تحقق نیابد، به رشد و سلامت جسمی و روانی کودک آسیب می‌زند و به همین علت، الزام‌آور است.

با توجه به مفهوم حق و نیز دلایل زیر، ضرورت تحقق حقوق کودک مشخص می‌شود.

دوران کودکی، به‌ویژه سال‌های اولیه زندگی، در رشد و پرورش کودکان از اهمیت فراوانی برخوردار است و پایه‌های رشد، سلامت و شخصیت آنان در این سال‌های حساس شکل می‌گیرد. توجه به حقوق کودکان و نیازهای اساسی آن‌ها رشد و سلامت آنان را در این دوران مهم تضمین می‌کند.

- کودکان در ساختن جامعه آینده نقش مؤثری دارند و در صورتی می‌توانند این نقش را

کودکان حقوق خاص خود را دارند که با بزرگسالان متفاوت است.

کلیدواژه‌ها: حقوق، حقوق کودک، پیمان‌نامه حقوق کودک

پیمان‌نامه حقوق کودک

معمولاً در هر کشور که با توجه به شرایط اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی آن‌ها، قوانین ملی برای کودکان وضع می‌شود که با جوامع دیگر متفاوت است اما از آنجا که کودکان، فراتر از شرایط جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند، به‌عنوان کودک، حقوق مشترکی نیز دارند، پیمان‌نامه‌ها و مقاوله‌نامه‌هایی در سطح جهانی از طرف سازمان‌های بین‌المللی - از جمله سازمان ملل متحد - تدوین شده است که کشورهای عضو، ملزم به اجرا و رعایت آن هستند. به‌عنوان سابقه تاریخی پیمان‌نامه حقوق کودک به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

- اولین اعلامیه حقوق کودک در سال ۱۹۲۴ میلادی پس از جنگ جهانی اول به علت آسیب‌های حاصل از جنگ بر کودکان، تدوین شد و خواستار تغذیه، بهداشت، سرپناه برای کودکان جنگ‌زده و آواره و حمایت از آنان در برابر آسیب‌های جسمی - روانی آنان گردید.
- تأسیس صندوق بین‌المللی کودکان (یونیسف) در سال ۱۹۴۶ میلادی گام مهم دیگری برای پرداختن به مسائل و حقوق کودکان بود که هنوز هم برنامه‌های حمایتی آن از کودکان جهان، ادامه دارد.

- در سال ۱۹۵۹ میلادی سازمان ملل متحد دومین اعلامیه حقوق کودک را در ده ماده تدوین کرد که حقوق اساسی کودکان از تغذیه، بهداشت، آموزش، ملیت و هویت، مسکن، اوقات فراغت، آموزش رایگان و اجباری، منع خشونت و آزار، تبعیض، استثمار و ... را شامل می‌شد.

- در سال ۱۹۷۹ میلادی «انجمن بین‌المللی روان‌شناسان مراکز آموزشی» اعلامیه حقوق روانی کودک را که شامل ۹ اصل بود، تدوین کرد. این اصول به شرح زیر است:

✓

حقوق

برخورداری از محبت، تفاهم و امنیت

✓ حقوق برخورداری

از رهایی از ترس و آزارهای جسمی -

روانی

✓ حقوق برخورداری از حمایت و پشتیبانی

✓ حقوق برخورداری از هویت شخصی، استقلال و آزادی بیان

✓ حقوق برخورداری از فرصت‌های مناسب برای رشد اخلاقی و معنوی

✓ حقوق برخورداری از ارتباط‌های شخصی و مسئولیت‌های گروهی

✓ حقوق برخورداری از آموزش و پرورش رسمی و غیررسمی و برنامه‌های ویژه برای کودکان با نیازهای خاص

✓ حقوق برخورداری از فرصت‌های مناسب برای بازی، تفریح و رشد خلاقیت

✓ حقوق برخورداری از مشوق‌های لازم برای پرورش رشد جسمی - روانی

بر اساس این اقدامات، پیمان‌نامه حقوق کودک پس از ده سال بحث و گفت‌وگو بین نمایندگان کشورهای عضو سازمان ملل، با شرایط اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی گوناگون و رشته‌های تخصصی متفاوت از جمله روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، حقوق، مردم‌شناسی، پزشکی و ... در سال ۱۹۸۹ میلادی در ۵۴ ماده تدوین شد و تاکنون همه کشورهای جهان به جز دو کشور سومالی و آمریکا آن را پذیرفته‌اند؛ کشور سومالی به علت درگیری در جنگ و نداشتن دولت باثبات، و آمریکا با استناد به ماده ۴۱ پیمان‌نامه حقوق کودک که اعلام می‌دارد اگر قوانین حقوق کودک در کشوری فراتر از حقوق مندرج در پیمان‌نامه باشد، قوانین آن کشور باید رعایت شود.

جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۳ به‌صورت مشروط این پیمان‌نامه را پذیرفته است.

پیمان‌نامه حقوق

دوران کودکی، به‌ویژه سال‌های اولیه زندگی، در رشد و پرورش کودکان از اهمیت فراوانی برخوردار است و پایه‌های رشد، سلامت و شخصیت آنان در این سال‌های حساس شکل می‌گیرد

کودک

دارای یک مقدمه و

۵۴ ماده است که ۴۱

ماده آن حقوق کودک را بیان

می‌کند و ۱۳ ماده دیگر درباره

چگونگی پذیرش و اجرای پیمان‌نامه

در هر کشور است.

مواد پیمان‌نامه حقوق کودک توسط

کارشناسان بین‌المللی به‌صورت‌های مختلف

تقسیم‌بندی شده که آخرین آن به شرح زیر است:

۱. حقوق و آزادی‌های شهروندی

۲. آموزش و پرورش و اوقات فراغت

۳. خانواده و مراقبت جایگزین

۴. بیمه و تأمین اجتماعی

۵. توجه به کودکان با نیازهای شامل موارد زیر

۶ کودکان در شرایط اضطرار (کودکان درگیر بحران‌های اجتماعی و طبیعی)

۷ کودکان در معرض استثمار و آزار (کودکان کار، کودکان آزار دیده و ...)

۸ کودکان در معرض انواع تبعیض (تبعیض بر اساس ملیت، مذهب، جنسیت، قومیت و ...)

۹ کودکان معارض با قانون.

ویژگی‌های پیمان‌نامه حقوق کودک

پیمان‌نامه حقوق کودک دارای

ویژگی‌هایی است که آن را از سایر

پیمان‌نامه‌های دیگر متمایز

می‌سازد. مهم‌ترین این

ویژگی‌ها به شرح زیر

است:

- پذیرش

حقوق

کودک در برنامه‌های درسی

مدارس و دانشگاه‌ها

- تأسیس نهاد ملی حمایت از کودکان در کشورها برای حمایت و نظارت بر اجرای پیمان‌نامه حقوق کودک

- ارائه گزارش وضعیت حقوق کودک در هر کشور به دفتر بین‌المللی حقوق کودک و پاسخ به سؤالات کارشناسان آن.

مواد پیمان‌نامه حقوق کودک

به منظور آشنایی کلی با پیمان‌نامه حقوق کودک به اختصار به مواد آن اشاره می‌شود (هرچند درخصوص بعضی از بندها می‌توان آن‌ها را نقد و بررسی کرد و به شکل مطلق قابل پذیرش نیست):

ماده ۱ - تعریف کودک: کودک کسی است که سن او کمتر از ۱۸ سال باشد.

ماده ۲ - منع تبعیض: حقوق مندرج در پیمان بدون هرگونه تبعیض به همه کودکان جهان تعلق دارد.

ماده ۳ - منافع کودک: در هر اقدامی باید بالاترین منافع و مصالح کودک در نظر گرفته شود.

ماده ۴ - تحقق حقوق کودک: دولت‌ها باید کلیه اقدامات را برای تحقق حقوق کودکان به عمل آورند.

ماده ۵ - سرپرستی والدین: به رسمیت شناختن حقوق و مسئولیت‌های والدین یا سرپرستان آن‌ها در پرورش کودکان با توجه به پیمان‌نامه حقوق کودک

ماده ۶ - بقای کودک:

تضمین حق زندگی و رشد کودک

ماده ۷ - نام

و ملیت: حق برخورداری کودک از نام و ملیت (شناسنامه)

ماده ۸ - حفظ

هویت: حق کودک

برای حفظ هویت

از جمله تابعیت، نام و نام

خانوادگی

ماده ۹ - زندگی با والدین: تضمین

دولت‌ها برای جدا نکردن کودکان از والدین

جز در مورد تأمین مصالح عالیة کودک

تأکید

بر مشارکت

همگانی برای تحقق

حقوق کودکان

- توجه به اولویت مصالح و منافع کودکان در همه مواد پیمان‌نامه.

همین ویژگی‌ها سبب شده است که از زمان تدوین و تصویب پیمان‌نامه تاکنون، بر اساس گزارش‌های ارائه شده توسط دفتر بین‌المللی حقوق کودک، پیشرفت‌های فراوانی در کشورها در ارتباط با حقوق کودک حاصل شود که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- آموزش وسیع و گسترده پیمان‌نامه حقوق کودک به کودکان، والدین، معلمان، قضات و سایر افراد مرتبط با کودک

- تغییر سن پایان کودکی به ۱۸ سال - گنجانیدن مواد پیمان‌نامه در قانون

اساسی و سایر قوانین خود

- اصلاح قوانین مرتبط با کودکان در کشور خود با توجه به مواد پیمان‌نامه

- گنجانیدن آموزش

پیمان‌نامه

عمومی

پیمان‌نامه

توسط همه

کشورهای عضو

سازمان ملل

- انعطاف‌پذیری پیمان‌نامه با

توجه به شرایط اجتماعی - فرهنگی

کشورها و داشتن حق پذیرش مشروط

با مشخص کردن شرایط

- جامعیت پیمان‌نامه و توجه به همه

جنبه‌های رشد کودک

- نگرش علمی پیمان‌نامه به کودک با توجه به

تجارب و صلاحیت‌های تدوین‌کنندگان آن

- توجه به استقلال و تفاوت کودکان با بزرگسالان

نه از بُعد کمی بلکه از نظر کیفی و هویت مستقل آنان

- تأکید بر نقش دولت‌ها در تحقق حقوق کودکان

- توجه به نهاد خانواده و ضرورت و

اهمیت آن برای رشد

کودکان

-

ماده ۱۰ - پیوستن کودک به خانواده: در صورت ورود والدین به یک کشور یا خروج از آن، کودک حق دارد با خانواده خود زندگی کند.

ماده ۱۱ - منع قاچاق کودک: انتقال غیرقانونی کودک یا عدم بازگشت او از یک کشور، ممنوع است.

ماده ۱۲ - آزادی عقیده: کودک حق دارد عقاید خود را آزادانه بیان کند.

ماده ۱۳ - آزادی بیان: کودک حق آزادی بیان، جست‌وجو و دریافت اطلاعات را به صورت کتبی، شفاهی، هنری و سایر اشکال دارد.

ماده ۱۴ - دولت‌ها باید حق آزادی اندیشه و مذهب را برای کودکان محترم بشمارند.

ماده ۱۵ - کودکان حق دارند در اجتماعات مسالمت‌آمیز شرکت کنند.

ماده ۱۶ - حریم کودکان در امور شخصی و خانوادگی باید حفظ شود.

ماده ۱۷ - حق دسترسی به اطلاعات: دولت‌ها وظیفه دارند دسترسی کودکان به اطلاعات مناسب و محافظت از آن‌ها در برابر اطلاعات زیان‌بار را فراهم سازند.

ماده ۱۸ - مسئولیت والدین: والدین در تربیت کودکان مسئولیت مشترک دارند و دولت‌ها باید به آن‌ها کمک کنند.

ماده ۱۹ - حمایت در برابر بدرفتاری: دولت‌ها باید از کودکان در برابر هر نوع آزار و خشونت توسط والدین یا دیگران حمایت کنند.

ماده ۲۰ - حمایت از کودکان بی‌سرپرست: دولت‌ها وظیفه دارند از این کودکان حمایت و جایگزین مناسبی برای آن‌ها در نظر گیرند.

ماده ۲۱ - فرزندخواندگی: فرزندخواندگی باید بر اساس مصالح عالیۀ کودک و حمایت دولت از کودکان انجام شود.

ماده ۲۲ - کودکان پناهنده: دولت‌ها باید از کودکان پناهنده و خانواده‌های آنان حمایت کنند.

ماده ۲۳ - کودکان معلول جسمی و ذهنی: دولت‌ها باید با توجه به نیازهای این کودکان زندگی شایسته‌ای برای آنان فراهم سازند.

ماده ۲۴ - خدمات

بهداشتی: کودکان حق دارند از بالاترین سطح بهداشت و مراقبت‌های پزشکی برخوردار شوند.

ماده ۲۵ - ارزیابی وضعیت کودکان: دولت‌ها باید وضعیت کودکان را که به مؤسسات یا خانواده‌ها سپرده‌اند، مورد ارزیابی قرار دهند.

ماده ۲۶ - تأمین اجتماعی: کودکان باید از بیمه و تأمین اجتماعی بهره‌مند گردند.

ماده ۲۷ - سطح زندگی: کودکان حق دارند از زندگی مناسبی بهره‌مند شوند و در این مورد، دولت‌ها باید به خانواده‌ها کمک کنند.

ماده ۲۸ - آموزش و پرورش: کودکان حق دارند از آموزش رایگان و اجباری برخوردار شوند.

ماده ۲۹ - اهداف آموزش: اهداف آموزش باید در جهت رشد همه‌جانبۀ کودک، احترام به ارزش‌های ملی، مسئولیت‌پذیری، صلح، برابری زن و مرد و احترام به محیط‌زیست باشد.

ماده ۳۰ - منع تبعیض: اقلیت‌های قومی، مذهبی، زبانی و... باید حق برخوردار از فرهنگ خود را داشته باشند.

ماده ۳۱ - اوقات فراغت: کودکان باید از تفریح، بازی و امکان فعالیت‌های فرهنگی و هنری برخوردار باشند.

ماده ۳۲ - منع استثمار: کودکان باید در برابر هر نوع بهره‌کشی و سوءاستفاده، مورد حمایت دولت‌ها قرار گیرند.

ماده ۳۳ - مواد مخدر: کودکان باید در برابر هر نوع مواد مخدر و روان‌گردان حمایت شوند.

ماده ۳۴ - سوءاستفاده جنسی: دولت‌ها باید از کودکان در برابر هر نوع بهره‌کشی و آزار جنسی حمایت کنند.

ماده ۳۵ -

خرید و فروش کودک: ممناعت دولت‌ها از قاچاق و خرید و فروش کودکان

ماده ۳۶ - اشکال بهره‌کشی: دولت‌ها باید از کودکان در برابر کلیۀ اشکال بهره‌کشی حمایت کنند.

ماده ۳۷ - ممنوعیت شکنجه و اعدام: کودکان نباید مورد شکنجه و اعدام قرار گیرند و در صورت محرومیت از آزادی، باید از رفتار انسانی برخوردار باشند.

ماده ۳۸ - درگیری‌های مسلحانه: کودکان نباید در درگیری‌های مسلحانه و جنگ‌ها شرکت کنند.

ماده ۳۹ - توان‌بخشی: دولت‌ها باید اقدامات لازم را در مورد بهبودی جسمی و روانی کودکانی که مورد استثمار، آزار و شکنجه قرار گرفته‌اند، انجام دهند.

ماده ۴۰ - کودکان معارض با قانون: با کودکان مجرم یا متهم باید به‌طور مناسب و با هدف ادغام مجدد آنان در جامعه رفتار شود.

ماده ۴۱ - ترجیح قوانین مؤثرتر: در صورت وجود قوانین مؤثرتر در هر کشور، می‌توان آن‌ها را اجرا کرد. مواد ۴۲ تا ۵۴ چگونگی اجرای پیمان‌نامه و عملکرد دولت‌ها را مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

منابع

۱. فاسم‌زاده، فاطمه. (۱۳۵۸). آری گفتن به نیازهای کودکان (مجموعه مقالات). نشر دنیای مادر.
۲. گزارش‌های کمیته بین‌المللی حقوق کودک.
۳. یونیسف. (۱۳۹۲). پیمان‌نامه حقوق کودک، چاپ نهم.

ماده ۳۰ - منع تبعیض: اقلیت‌های قومی، مذهبی، زبانی و... باید حق برخوردار از فرهنگ خود را داشته باشند

ماده ۳۱ - اوقات فراغت: کودکان باید از تفریح، بازی و امکان فعالیت‌های فرهنگی و هنری برخوردار باشند